

VÝZNAM JÍDLA VE VYŠŠÍM VĚKU

MEANING OF FOOD IN OLDER AGE

Eva FERRAROVÁ¹, Marcela PETROVÁ KAFKOVÁ²✉, Tereza KROUŽKOVÁ¹

¹ Filozofická fakulta Univerzity Karlovy

² Katedra sociologie, Fakulta sociálních studií, Masarykova univerzita

✉ kafkova@fss.muni.cz

Abstrakt

Jídlo definuje člověka jako jedince, jako člena komunity a společnosti. Jsme to, co jíme a stejně tak jsme to, co nejíme. Kdy, kde, proč, jak a s kým jí, má pro člověka a jeho identitu zásadní význam. Funkce jídla nespočívá pouze v uspokojení základních biologických potřeb. Jeho sociální a kulturní charakter má ve společnosti stejný, či dokonce větší význam. Věk je důležitou determinantou pro to, co lidé jedí, protože jejich strava se mění v průběhu života a mění se i rituály s ní spojené.

V tomto příspěvku se opíráme o sekundární analýzu šetření, které provedli studující v roce 2021 se svými prarodiči na základě anketního dotazníkové šetření. Rozhovory byly uskutečněny s 81 respondenty a respondentkami ve věku 58 až 94 let. Vybraný vzorek sice neumožňuje zobecnění na celou seniorskou populaci, představuje však důležitý vstup do dosud spíše opomíjeného tématu. Reflektuje složení samostatně žijící městské seniorské populace a nabízí možnost lépe prozkoumat stravovací návyky seniorů a změny, kterými procházejí ve vyšším věku, což je důležité pro získání dat souvisejících s jejich aktérstvím a kvalitou života.

V rámci šetření jsme identifikovaly faktory, které ovlivňují stravování starších osob především ve vztahu ke změnám, jimiž vztah k jídlu s rostoucím věkem prochází, a které primárně určují jejich aktérství a kvalitu života. Ve stravovacích zvyklostech byla patrná silná kontinuita, kterou narušovala především potřeba „zachování si zdraví“. Zatímco komensalita a dodržování stravovacích rituálů jsou genderově odlišné jen mírně, význam autonomie ve stravování je výrazně silnější u žen než u mužů. Význam autonomie v rozhodování o podobě a složení jídla považujeme za výrazně nedoceněný prvek podporující kvalitu života.

Klíčová slova: stravování; senioři; kulturní vzorce; gender; autonomie

Abstract

Food defines people as individuals, as members of communities and societies. We are what we eat and we are equally what we don't eat. When, where, why, how and with whom we eat is central to the person and their identity. The function of food is not only to satisfy basic biological needs. Its social and cultural character is of equal or even greater importance in society. Age is an important determinant of what people eat because their diet changes over the course of their lives and the rituals associated with it also change.

In this paper, we rely on a secondary analysis of a questionnaire-based (non-random) survey conducted by students with their grandparents. Data were obtained from 81 older people aged 58 to 94. While the sample selected does not allow for generalizations to the entire older people population, it represents an important entry into a previously rather neglected topic. It reflects the composition of the independently living urban older peoples'

population and offers the opportunity to better understand the eating habits of older men and women and the changes they undergo in older age, which is important for obtaining data related to their agency and quality of life.

In this study, we identified the factors that influence the eating patterns of older people, particularly in relation to the changes that the relationship with food undergoes with increasing age, and which primarily determine their agency and quality of life. There was a strong continuity in eating habits, which was mainly disrupted by the need to 'stay healthy'. While commensality and adherence to eating rituals are gendered only a little, the importance of autonomy in eating is significantly stronger for older women than for older men. We consider the importance of autonomy in decisions about the form and composition of food to be a significantly underappreciated element that promotes quality of life.

Key words: food; older people; cultural patterns; gender; autonomy

Grantová podpora/ Funding: Vznik tohoto textu byl podpořen Grantovou agenturou České republiky, projektem č. GA23-06348S (Význam jídla ve vyšším věku).

Jídlo je nedílnou součástí života každého člověka. Stravovací návyky seniorské populace jsou většinou vnímány hlavně jako problém výživy, jejich sociální a kulturní význam bývá často přehlížen (Fischler, 1988). K životní spokojenosti ve stáří však přispívá společně jak nutriční aspekt, tak potěšení z jídla (Grunert et al., 2007). A právě na význam jídla pro samotné seniory a jeho proměnu se zaměřuje tento příspěvek. Klade si za cíl nahlédnout vnímání významu jídla a činností s ním spojených v kontextu změn, které stárnutí doprovázejí a které jsou zásadní pro aktérství a kvalitu života. Využíváme k tomu sekundární analýzu dat anketního šetření seniorské populace v České republice žijící ve vlastních domácnostech.

Konzumace jídla, při které dochází k jeho sdílení s ostatními (komensalita), podporuje vytváření sociálních skupin a přispívá velkým dílem k formování zásad a pravidel, která jsou tak těsně spjata s životy lidí, že si často ani neuvědomujeme, jakou moc má jídlo a jeho sdílení ve vytváření a udržování vztahů (Crowther, 2018). Vzorci, v jejichž rámci se organizují stravovací návyky každého člověka, se strukturují podle místa, času, zdrojů potravy, typického potravního chování a spo-

lečnosti, ve které je pokrm sdílen. Daná struktura poskytuje potřebnou jistotu a řád, protože tyto vzorce jsou stabilní a velmi konzervativní. Vztah k jídlu je na jednu stranu osobní a každodenní, ale zároveň je plný symbolických významů, připomíná kořeny vlastní identity, definuje nás v určité kultuře a posiluje pocit sounáležitosti (Ferrarová, 2018). Jídlo a s ním spojené aktivity přispívají k udržení genderové, etnické i komunitní identity (Plastow et al., 2015). Identitu přitom (znovu) utvářejí nejen interakce při jídle, ale také vše, co se v souvislosti s jídlom v domácnosti odehrává (Thompson et al., 2014). Jídlo určuje sociální i kulturní limity, jeho konzumace vytváří kulturní, sociální, etnické, náboženské, genderové i věkové hranice a určuje, kdo patří do daného společenství a kdo do něj nepatří (Douglas, 1972). Sociální normy regulující stravování tedy výrazně ovlivňují naše chování (Higgs, 2015). Postoje k jídlu a tělo se mezi kulturami odlišují a skrze jejich poznání je možné pochopit nastavení mocenských vztahů, včetně těch genderových (Counihan, 2013).

Naše stravovací návyky a rituály spoluutvářejí naši identitu. Za prvé proto, že jídlo skutečně fyzicky vstřebáváme a za

druhé nás jídlo zařazuje do určité skupiny, jejíž členové se stravují podobně. Identita přitom není fixní a neměnná, ale spíše fluidní a je neustále (re)konstruována spolupůsobením individuálních i strukturálních vlivů (Biggs, 1997, 2004; Gilleard & Higgs, 2000). Kontinuita stravovacích zvyklostí je důležitou součástí kontinuity stárnoucího jedince a podporuje tak kvalitu života (Atchley, 1989).

Proměny a tranzice spojené se seniorským věkem mohou dosavadní stravovací zvyklosti proměnit. Dodržování rituálů spojených s jídlem může sloužit jako pozitivní zdroj životní spokojenosti i v závislosti na různých situačních kontextech, přičemž nejčastěji vyjednávány jsou sociální kontext, smyslové vjemy, ekonomické úvahy a fyzické pohodlí (Falk et al., 1996). Příprava a konzumace jídla jsou činnostmi, které dokládají a reflektují sociální vztahy, jejichž prostřednictvím jsou plněny sociální role a identity (Davidson et al., 2009). Pravidelné stravovací návyky jsou formovány potřebou pocitu předvídatelnosti a stability v každodenním životě (Jastran et al., 2009). Výběr jídla a stravovací preference jsou silně ovlivňovány přesvědčeními souvisejícími s vhodným chováním a očekávanými charakteristikami jídla, tedy postoji, z nichž mnohé vznikly během dětství (Barken, 2019). V individuální rovině jsou nejdůležitějšími determinantami spojenými s výběrem stravy a stravovacími návyky struktura rodiny a životní situace (Poggiale et al., 2021). Změny nebo dokonce ztráta stravovacích návyků mohou způsobit nejen zhoršení zdravotního stavu, ale i změny vlastní kulturní a sociální identity, což se obvykle negativně odráží na kvalitě života a aktérství seniorů a senierek. Zachování stravovacích návyků a rituálů dodává lidem ve vyšším věku pocit smysluplnosti a řádu, poskytuje jim pocit nezávislosti a kontroly nad vlastním životem (Amarantos et al., 2001). Přispívá tak k

vyšší kvalitě života a možnostem stárnout aktivně a zdravě (WHO, 2017).

Jídlo je zároveň způsob, jak si zachovat pocit osobní svobody, aktérského jednání, a to i v případě nemoci nebo v institucionálním prostředí (Moss et al., 2007). Aktérským jednáním však nedisponují všichni ve stejné míře. To, jak se autonomie realizuje v každodenním životě, závisí na individuálních dovednostech, motivech, preferencích, temperamentu a dalších osobnostních charakteristikách daného člověka, stejně jako na strukturálních omezeních (Baltes & Mayer, 2001; Grenier & Phillipson, 2014). Omezení možností volby ve stravování společně se zdravotními problémy ohrožuje identitu stárnoucích (Plastow et al., 2015).

Výběr, obstarání, příprava a konzumace jídla i následné činnosti tvoří významnou část dne seniorů a senierek, a to i vzhledem k rostoucí časové náročnosti sebeobsluhy s věkem (Petrová Kafková, 2017). Přičemž tyto činnosti jsou silně genderované. Gender je performativní, je vtělen do našich každodenních interakcí (Laz, 2003), a proto je i vše spojené s jídlem a jeho přípravou silně genderované. Senioři i seniorky, ti co žijí v partnerství i žijící samostatně, přípravu jídla rámují tradičními genderovými očekáváními (Davidson et al., 2009; Counihan, 1999). A to přesto, že pro muže často stárnutí znamená větší orientaci na domov a péči (Davidson et al., 2009). Část mužů s věkem zvyšuje svoje kompetence v oblasti jídla a stravování, především jsou to ti, kteří na sebe vzali pečovatelské povinnosti při péči o svou nesoběstačnou manželku (Moss et al., 2007). Pro ovdovělé muže často představuje příprava jídla zcela novou zkušenost, kterou musí zvládnout nejen z instrumentálního hlediska, ale také ji zakomponovat do své identity (Davidson et al., 2009) Pro některé ženy může s ovdověním spojená ztráta role toho, kdo zajišťuje v domácnosti jídlo znamenat zá-

sadní změnu a potřebu rekonstrukce vlastní identity (Sydner & Fjellström, 2007).

V českém prostředí byla doposud pozornost stravování seniorů a senierek věnována z hlediska nutričních aspektů v kontextu pobytu v institucionálních zařízeních. Právě proto se předkládaný příspěvek zaměřuje na poznání významu jídla a jeho proměny z pohledu samotných aktérů.

DATA A METODY

Pro objasnění významu jídla ve vyšším věku jsme provedli sekundární analýzu dat anketního dotazníkového šetření, které uskutečnili studující Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v roce 2021 se svými prarodiči. Sledována byla následující témata: kvantitativní změny ve stravování, kvalitativní změny ve stravování, potřeba komensality, aktérství a nezávislost v souvisejících činnostech, radost z jídla, vliv vnějších faktorů, vědomí souvislosti mezi jídlom a klimatickými změnami. Šetření proběhlo tvář v tvář (F2F), dotazník obsahoval jak uzavřené, tak množství otevřených otázek.

Z etického hlediska vycházíme ze zásady, že středobodem výzkumu mají být seniori a jejich subjektivita, že důležitý je pohled samotných seniorů, spíše než pohled vnější a objektivizující (Twigg & Martin, 2015).

Výsledný vzorek 81 respondentů a respondentek není reprezentativní pro seniorskou populaci v České republice. Z hlediska převahy seniorů a senierek žijících v domácím prostředí však odpovídá seniorské populaci obecně, protože jen 2,7 % z nich žije v institucionálním zařízení (ČSÚ, 2022). V našem vzorku je zastoupena zejména soběstačná městská populace bez závažnějších ekonomických problémů. Přesto nám jejich analýza, s vědomím po-

třeby opatrné interpretace a nezobecňováním výsledků, může vzhledem ke svému zaměření přinést cenné poznatky o dosud opomíjeném tématu sociálního a kulturního významu jídla ve stáří v rámci soběstačné seniorské populace žijící ve městech.

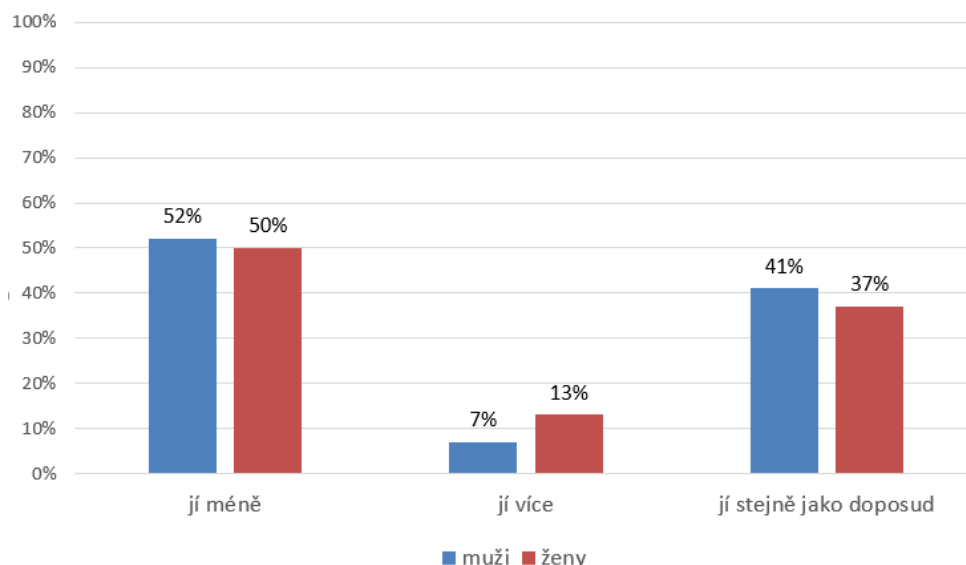
Věkové rozpětí respondentů je 58 až 94 let, s průměrným věkem 75 let. Ve vzorku je zastoupeno 67 % žen a 33 % mužů, ženy jsou tedy nadreprezentovány. Téměř polovina respondentů (47 %) žije v partnerském svazku, 32 % respondentů žije samostatně, a 21 % žije s jinými členy rodiny. Z hlediska ekonomické aktivity je naprostá většina respondentů (78 %) v důchodu, 20 % je v důchodu a zároveň pracuje, 2 % respondentů ještě nejsou v důchodu.

VÝSLEDKY

Nejdříve jsme se zaměřili na kvantitativní aspekt příjmu potravy, konkrétně na skutečnost, zda strávníci po odchodu do důchodu jedí více, méně, či stejně. Více než polovina respondentů uvedla, že oproti produktivnímu období života jí méně (viz Graf 1). Jen desetina jí více, typicky z důvodu dostatku času pro přípravu i vychutnání si jídla. Celkem 38 % respondentů deklarovalo, že jí stejné množství jídla jako doposud, typicky však jedí častěji menší porce. Muži a ženy se v tomto ohledu neodlišovali. Důvody pro snížení množství stravy byly jak ztráta chuti k jídlu, tak zdravotní omezení, včetně potřeby „hlídat si váhu“. Důležitý prvek stravování, který může být zhoršením zdraví ohrožen, je potěšení z jídla. Naprostá většina (87 %) dotazovaných však uvedla, že jedí stejně rádi jako dřív. Ztrátu chuti uváděli především starší respondenti ve spojitosti se zažívacími a trávicími problémy a někdy též v důsledku žalu nad ztrátou partnera. Značný podíl (37 %) omezilo používání cukru ze zdravotních důvodů.

Graf 1

Změny v množství přijímané potravy oproti dřívějšímu

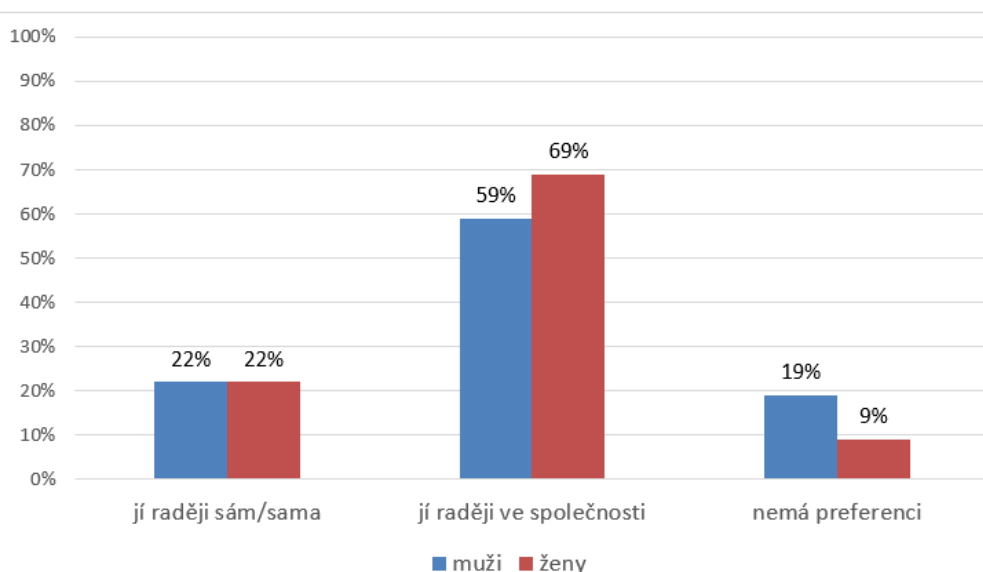

Sociální stránka jídla je dalším důležitým aspektem, jehož význam se s věkem a zhoršením zdravotního stavu může proměňovat. Většina (65 %) respondentů a respondentek preferuje u jídla společnost, o něco více je to žen, než mužů (69 % vs. 59 %). Typicky ti, kteří žijí v manželství, preferují společné jídlo s manželem nebo manželkou. Chápání jídla jako společenské události nebylo v datech ojedinělé. Respondenti zmiňovali jak oblibu jídla

v restauraci, tak zvaní společnosti na jídlo k sobě. Jen pětina (22 % žen i mužů) u jídla preferuje samotou. Uvedené důvody jsou jak zdravotní (problémy se zuby), tak potřeba „mít u jídla klid“ či zvyk pouštět si k jídlu televizi, číst si. Část respondentů a respondentek (9 % žen a 19 % mužů) deklarovala, že u nich hodně záleží na celkovém kontextu a že nemají problém s jídlem ve společnosti ani o samotě (viz Graf 2).

Graf 2

Preferovaný typ sociální interakce u jídla

Možnost autonomie, nezávislost v obstarávání si a přípravě jídla je pro respondenty podstatnou. Potřebu naprosté, či alespoň částečné autonomie deklarovalo 85 % dotazovaných (74 % mužů a 91 % žen). Naopak jen pro 30 % mužů a 9 % žen není nezávislost v obstarávání a přípravě jídla důležitá. Možnost samostatného rozhodování o celém procesu stravování, tedy nákupu surovin i vaření, je tedy značně genderově podmíněná.

Potřeba autonomie se samozřejmě odráží i v tom, kým připravované jídlo nejčastěji konzumují. Nejčastěji je jídlo (80 %) připravované samotnými strávníky. Celých 41 % však konzumuje jídlo připravené rodinou, ať již partnerkou, nebo dětmi. Hotovky si kupuje 12 %, 6 % si nechává jídlo donášet a stejně tak 6 % si chodí pro jídlo do školní jídelny / restaurace. Respondenti přitom mohli volit více možností odpovědí. Příprava jídla je výrazně genderovaná. Jídlo připravuje 94 % respondentek, ale jen 52 % respondentů. Pro ženy tedy autonomie ve stravování znamená možnost vaření a nakupování.

Otázka dodržování pravidel etikety poukázala na přetrvávání osvojených stravovacích návyků. Přes 60 % dotazovaných při jídle prostírá a v určité formě dodržuje pravidla etikety, zbytek neprostírá vůbec či pouze o svátečních a speciálních příležitostech, nevnímá to však jako změnu oproti předchozím etapám života. Část respondentů vztahuje prostírání a etiketu k momentům, kdy sdílí jídlo s ostatními, když jedí sami, berou si jídlo k televizi nebo k počítači. Muži i ženy dodržují etiketu u stolu téměř ve stejném poměru. Četnější bylo také rozvolnění dříve dodržovaných pravidel stolování po ovdovění, v některých případech šlo i o úplnou rezignaci na stolování. Byť naše kusá data neumožňují formulovat jednoznačné závěry, v otevřených odpovědích zaznává, že ovdovění v některých případech přineslo změnu významu jídla. Z „události“ společ-

ného jídla se stala pouhá „nutná potřeba“, nutnost řešená mimoděk bez toho, aby jí muselo být věnováno více pozornosti, než je nutné.

V souvislosti s kvalitativním aspektem jídla se dotazník tázal na to, zda respondenti zkoumají původ jídla a zda jim záleží na jeho kvalitě. Na kvalitě záleží třem čtvrtinám (74 %) respondentů, ale pouhá polovina (51 %) jich zkoumá původ jídla. Ani z hlediska sledování kvality jídla, ani z hlediska jeho původu se postoje žen a mužů neliší. Postoje ke kvalitě jídla respondentů přitom výrazně varíují od těch, kteří cíleně nakupují nejlevnější potraviny, sledují ceny, přes ty, kteří se vyhýbají konkrétním zemím produkce, preferují české potraviny, kupují stále stejné osvědčené výrobky, až po ty, co čtou složení všech potravin a vyhledávají lokální či bio potraviny.

Vliv reklamy na výběr potravin většina respondentů nevnímá, či jej považuje za marginální. Skoro polovina (48 %) dotazovaných uvedla, že je při výběru jídla reklama neovlivňuje vůbec, další skoro třetina (27 %) pak vliv reklamy vnímala jako zanedbatelný. Pětina dotazovaných přiznala, že se reklamou nechá ovlivňovat „tak napůl“, minimum dotazovaných pak uvedlo, že je reklama ovlivňuje silně (6 %) nebo dokonce úplně (2 %). Respondenti dle svých slov reklamu sledují spíše z ekonomických důvodů pro vlastní komparaci cen, někteří z nich ji vnímají jako zdroj inspirace pro zkoušení nových potravin. Celých 37 % respondentů (33 % mužů a 39 % žen) však cílí na „udržitelné“ potraviny v podobě bio potravin, ingrediencí z farmářských trhů či celkové úpravy jídelníčku do bezmasé či jiné dietní formy. A to přestože jen 22 % uvedlo, že vnímá současnou ekologickou krizi a s ní spojené problémy. Preference „čistých“ či „udržitelných“ potravin, je tak spíše než environmentálními důvody v mnoha případech motivována zjednodušenou představou o

zdravější stravě předků produkované na vlastním hospodářství bez umělých hnojiv a postřiků. Případně už zmiňovanou preferencí lokálních, ovšem ve smyslu z České republiky pocházejících potravin. Ty se zdají být pro část respondentů zárukou využívání kvalitních, protože známého původu, surovin.

ZÁVĚR A DISKUZE

Předkládaný příspěvek se soustředil na pochopení významu jídla ve stáří a proměnu tohoto významu se změnami spojenými se stárnutím z pohledu samotných seniorů a seniorek. Jídlo a vše spojené s jeho přípravou je výrazně identitotvorné, zároveň jde o nedílnou součást naší každodennosti, která je výrazně podmíněna kulturními a společenskými normami. Na význam jídla z hlediska samotných aktérů jsme se zaměřili pomocí sekundární analýzy anketního šetření mezi seniory a seniorkami žijícími ve vlastní domácnosti.

Důležitým výsledkem naší analýzy je značný význam, který respondenti a respondentky připisují komensalitě, tedy možnosti konzumovat jídlo ve společnosti jiných osob. Většina (65 %) respondentů chápe komensalitu jako důležitou součást svých stravovacích návyků. Podobné skutečnosti uvádějí Sobal & Nelson (2003) ve své studii „Commensal eating patterns“. Důležitost připisovaná respondenty komensalitě svědčí o významu tradičních kulturních hodnot ve výběru vhodných spoustolovníků, protože kulturní vzorce jsou nastaveny tak, že jídlo by člověk neměl konzumovat sám, ale ve společnosti ostatních (Douglas, 1972). Komensalita má pozitivní dopad na zdraví seniorů. Starší lidé, kteří jídlo konzumují sami, často postrádají motivaci, znalosti a dovednosti pro zdravé stravování (Mahajan & Schafer, 1993; Sobal & Nelson, 2003).

Příprava jídla je činnost s výraznou tradiční genderovaností. Stárnutí a proměny s ním spojené však tuto genderova-

nost ne vždy podporuje, ale naopak často vyvolává nezbytnost překročení těchto stereotypních norem. Naše analýza potvrdila silnou genderovou konotaci v deklarovaných preferencích. Ve stravování seniorů převažuje význam genderových rolí především u respondentů, kteří žijí v partnerském vztahu, kdy ženy často srovnávají své činnosti s normativním očekáváním, které formují rozdíly ve zkušenostech starších žen a mužů pečujících o partnera či partnerku (Calasanti et al., 2006). Vzhledem k feminizované povaze péče mnoho starších žen očekává, že se budou starat o své partnery fyzicky i emocionálně (Calasanti, 2010). Na druhou stranu v situacích, kdy pár stárne spolu, mají oba partneři tendenci se starat o sebe navzájem, mužské aktivity se s věkem přesouvají ze zaměstnání do domácnosti, směrem k rodině a partnerskému vztahu (Jackson, 2016).

Genderově podmíněný je i význam, který muži a ženy možnosti samostatně rozhodovat o všem spojeném s přípravou jídla připisují. Pro ženy je právě možnost dle vlastních preferencí samostatně nakupovat a vařit důležitou složkou jejich autonomie. A jak připomínají Sydner & Fjellström (2007), svobodu v jídelníčku pro tyto generace žen přináší často až ovdovění. Tuto autonomii však výrazně omezují instituce péče, především pobytové, ale i terénní.

V tomto textu jsme ukázali, že se vztah seniorské populace k jídlu a s ním souvisejícím činnostem mění při změně sociálního i ekonomického statusu seniorů pouze částečně. Změnám se senioři a seniorky snaží čelit dodržováním rituálů, které jsou vedeny jak tradicí, tak kulturními genderovými očekáváním a věkovými stereotypy. Zdravotní problémy a obavy o zdraví jsou však tématem, které jejich stravování výrazně ovlivňuje. K podobným závěrům dospěli i Criss et al. (2020) ve své studii z prostředí Spojených států.

Podrobnější zkoumání si zaslouží i vztah seniorů a senierek ke kvalitě potravin. Byť tento v našich malých datech výrazně varioval od cíleného nakupování nejlevnějších potravin po vyhledávání bio a lokálních produktů, mírně převládala určitá nedůvěra k biopotravínám a snahám o „udržitelné“ potraviny společně se ztotožňováním kvalitních potravin s potravinami produkovanými v České republice. Domníváme se, že právě tento aspekt je věkově podmíněný a odlišuje naše respondenty a respondentky od mladších generací.

Naše sekundární analýza se musela vypořádat s několika omezeními. Především jde o anketní šetření studujících s vlastními prarodiči. Většina respondentů

a respondentek navíc byla soběstačná a bez výraznějších zdravotních omezení, značná část z nich žila ve městech. Tyto nedostatky neumožňují naše výsledky zobecnit. Nicméně jde o vstupní analýzu dosud v České republice spíše opomíjeného tématu. Podrobněji se tomuto tématu budeme věnovat pozornost ještě v dalších na vlastních datech založených studiích. V rámci projektu realizujeme jak kvalitativní rozhovory se seniory a seniorkami, tak pozorování s etnografickými prvky. Tento výzkum bude probíhat jak v domácnostech, tak domovech pro seniory.

LITERATURA

- Amarantos, E., Martinez, A., & Dwyer, J. (2001). Nutrition and quality of life in older adults. *The Journals of Gerontology Series A*, 56(suppl. 2), 54–64. <https://doi.org/10.1093/gerona/56.suppl.2.54>
- Atchley, R. C. (1989). A continuity theory of normal aging. *The Gerontologist*, 29(2), 183–190. <https://doi.org/10.1093/geront/29.2.183>
- Baltes, P. B., & Mayer, K. U. (2001). *The Berlin Aging Study: Aging from 70 to 100*. Cambridge University Press.
- Barken, R. (2019). „Old age” as a social location: Theorizing institutional processes, cultural expectations, and interactional practices. *Sociology Compass*, 13(4), e12673. <https://doi.org/10.1111/soc4.12673>
- Biggs, S. (1997). Choosing not to be old? Masks, bodies and identity management in later life. *Ageing & Society*, 17(5), 553–570. <https://doi.org/10.1017/S0144686X97006600>
- Biggs, S. (2004). Age, gender, narratives, and masquerades. *Journal of Aging Studies*, 18(1), 45–58. <https://doi.org/10.1016/j.jaging.2003.09.005>
- Calasanti, T., Slevin, K.F., & King, N. (2006). Ageism and feminism: From "et cetera" to center. *NWSA Journal*, 18(1), 13–30. <https://doi.org/10.2979/NWS.2006.18.1.13>
- Calasanti, T. (2010). Gender relations and applied research on aging. *The Gerontologist*, 50(6), 720–734. <https://doi.org/10.1093/geront/gnq085>
- Counihan, C. M. (2013). *Food and Gender*. Routledge.
- Counihan, C. (1999). *The Anthropology of Food and Body: Gender, Meaning, and Power*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315656540>
- Criss, S., Horhota, M., Wiles, K., Norton, J., Hilaire, K. J. S., Short, M. A., & Blomquist, K. K. (2020). Food cultures and aging: A qualitative study of grandparents' food perceptions and influence of food choice on younger generations. *Public Health Nutrition*, 23(2), 221–230. <https://doi.org/10.1017/S1368980019002489>
- Crowther, G. (2018). *Eating Culture. An Anthropological Guide to Food*. University of Toronto Press.

- ČSÚ. (2022). Senioři v ČR v letech 2022. Český statistický úřad.
<https://www.czso.cz/documents/10180/165397788/31003422.pdf/7e1fd9c7-e5fb-4155-9e88-882ba3cb1712?version=1.5>
- Davidson, K., Arber, S., & Marshall, H. (2009). Gender and food in later life: Shifting roles and relationships. In *Food for the Ageing Population* (pp. 110–127). Elsevier.
<https://doi.org/10.1533/9781845695484.1.110>
- Douglas, M. (1972). Deciphering a meal. *Daedalus*, 101(1), 61–81.
<http://www.jstor.org/stable/20024058>
- Falk, L., Bisogni, C., & Sobal, J. (1996). Food choice processes of older adults: A qualitative investigation. *Journal of Nutrition Education*, 28(5), 257–65.
[https://doi.org/10.1016/S0022-3182\(96\)70098-5](https://doi.org/10.1016/S0022-3182(96)70098-5)
- Ferrarová, E. (2018). Úvod do Anthropology of Food: Jsme to, co jíme? *The Journal of Culture*, 7(1), 39–43.
https://www.journalofculture.cz/images/archiv/1_2018/Uvod_do_Anthropology_of_Food.pdf
- Fischler, C. (1988). Food, self and identity. *Social Science Information*, 27(2), 275–92.
<https://doi.org/10.1177/0539018880270020>
- Gilleard, C., & Higgs, P. (2000). *Cultures of Ageing: Self, Citizen, and the Body*. Pearson Education.
- Grenier, A., & Phillipson, C. (2014). Rethinking agency in late life: Structural and interpretative approaches. In J. Baars, J. Dohmen, A. Grenier, & C. Phillipson (Eds.), *Ageing, Meaning and Social Structure: Connecting Critical and Humanistic Gerontology* (pp. 55–80). Policy Press.
- Grunert, K. G., Dean, M., Raats, M. M., Nielsen, N. A., & Lumbers, M. (2007). A measure of satisfaction with food-related life. *Appetite*, 49(2), 486–493.
<https://doi.org/10.1016/j.appet.2007.03.010>
- Higgs, S. (2015). Social norms and their influence on eating behaviours. *Appetite*, 86, 38–44.
<https://doi.org/10.1016/j.appet.2014.10.021>
- Jackson, D. (2016). *Exploring Aging Masculinities: The Body, Sexuality and Social Lives*. Springer.
- Jastran, M., Bisogni, C., Sobal, J., Blake, C., & Devine, C.M. (2009). Eating routines. embedded, value based, modifiable, and reflective. *Appetite*, 52(1), 127–36.
<https://doi.org/10.1016/j.appet.2008.09.003>
- Laz, C. (2003). Age embodied. *Journal of Aging Studies*, 17(4), 503–519.
[https://doi.org/10.1016/S0890-4065\(03\)00066-5](https://doi.org/10.1016/S0890-4065(03)00066-5)
- Mahajan, K. H., & Schafer, E. (1993). Influence of selected psychosocial factors on dietary intake in the elderly. *Journal of Nutrition for the Elderly*, 12(4), 21–41.
https://doi.org/10.1300/J052v12n04_04
- Moss, S.Z., Moss, M.S., Kilbride J.E., & Rubinstein, R.L. (2007). Frail men's perspectives on food and eating. *Journal of Aging Studies* 21(4), 314–24.
<https://doi.org/10.1016/j.jaging.2007.05.006>
- Petrová Kafková, M. (2017). *Neviditelní senioři a jejich každodennost. Čtvrtý věk jako stárnutí s disabilitou*. Centrum pro studium demokracie a kultury.
- Plastow, N. A., Atwal, A., & Gilhooly, M. (2015). Food activities and identity maintenance in old age: A systematic review and meta-synthesis. *Ageing & Mental Health*, 19(8), 667–678. <https://doi.org/10.1080/13607863.2014.971707>

- Poggiogalle, E., Kiesswetter, E., Romano, M., Saba, A., Sinesio, F., Polito, A., Moneta, E., Ci-arapica, D., Migliaccio, S., Suwalska, A., Wieczorowska-Tobis, A., Pałys, W., Łojko, D., Sulmont-Rossé, C., Feart, C., Brug, J., Volkert, D., & Donini, L.M. (2021). Psychosocial and cultural determinants of dietary intake in community-dwelling older adults: A de-terminants of diet and physical activity systematic literature review. *Nutrition*, 85, 111131. <https://doi.org/10.1016/j.nut.2020.111131>
- Sobal, J., & Nelson, M. K. (2003). Commensal eating patterns: A community stu-
dy. *Appetite*, 41(2), 181–190. [https://doi.org/10.1016/s0195-6663\(03\)00078-3](https://doi.org/10.1016/s0195-6663(03)00078-3)
- Sydner, Y. M., & Fjellström, C. (2007). Illuminating the (non-)meaning of food: Organization, power and responsibilities in public elderly care – a Swedish perspective. *Journal of Foodservice*, 18(3), 119–129. <https://doi.org/10.1111/j.1745-4506.2007.00056.x>
- Thompson, J. L., Peace, S., Astell, A., Moynihan, P., & Macdonald, A. (2014). Food environ-ments: From home to hospital. In W. Alan (Ed.), *The New Science of Ageing* (pp. 155–179). Policy Press.
- Twigg, J., & Martin, W. (2015). The challenge of cultural gerontology. *The Gerontologist*, 55(3), 353–359. <https://doi.org/10.1093/geront/gnu061>
- WHO. (2017). *10 Priorities for a Decade of Action on Healthy Ageing*. WHO. <https://www.who.int/ageing/10-priorities/en/>

STÁRNUTÍ 2023

**SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ
6. GERONTOLOGICKÉ MEZIOBOROVÉ KONFERENCE**

Praha, 2. – 3. února 2023

AGEING 2023

**PROCEEDINGS
6th GERONTOLOGICAL INTERDISCIPLINARY CONFERENCE**

Prague, Czech Republic
February 2 – 3, 2023

Editor:

Hana Horáková

May 2023

Konference byla uspořádána a tento recenzovaný sborník je vydán s podporou 2. lékařské fakulty Univerzity Karlovy, Alzheimer nadačního fondu, Pražské vysoké školy psychosociálních studií, s.r.o. a Neurotrendu, z.s.

The conference and the proceedings are supported by the Second Faculty of Medicine Charles University, Alzheimer Foundation, Prague College of Psychosocial Studies, and Neurotrend, z.s., in the Czech Republic.

Za obsah veškerých textů nesou plnou zodpovědnost autoři.

Všechna práva vyhrazena. Zveřejněné informace mohou být dále použity za předpokladu úplného citování původního zdroje.

Editor: Hana Horáková ([ORCID 0000-0003-4192-1423](https://orcid.org/0000-0003-4192-1423))

Vydavatel / Publisher:

2. lékařská fakulta Univerzity Karlovy, V Úvalu 84, Praha 5, 150 06

Second Faculty of Medicine, Charles University, V Úvalu 84, 150 06 Prague 5, Czech Republic

© 2023

ISBN 978-80-907347-4-6

ISSN 2695-110X

DOI 10.14712/9788090734746

Dostupný z / *To be retrieved from:*

https://www.konferencestarnuti.cz/files/Starnuti_2023_sbornik.pdf

Příklady citování příspěvku / *How to cite* (APA 7th):

Nedvědová, S., & Vidovičová, L. (2023). Senioři v krizích a otázka věkové přátelskosti složek integrovaných záchranných systémů. In H. Horáková (Ed.), *Státnutí 2023: Sborník příspěvků z 6. Gerontologické mezioborové konference* (s. 96-106). 2. lékařská fakulta Univerzity Karlovy. <https://doi.org/10.14712/9788090734746>

Schneiderova, M., & Mana, J. (2023). Leisure activities and SuperAging in women: Preliminary data. In H. Horáková (Ed.), *Ageing 2023: Proceedings of the 6th Gerontological Interdisciplinary Conference* (pp. 119-127). Second Faculty of Medicine, Charles University. <https://doi.org/10.14712/9788090734746>

Redakce / *Editing:* Hana Georgi, Hana Horáková

Obálka / *Cover page:* The image was created with the assistance of DALL-E 2.

OBSAH / CONTENT

Úvodní informace / Introduction	6
Soutěž / Competition	7
Vědecký výbor / Scientific Committee	8

FULLTEXTS

Zdeňka BRAUMOVÁ, Pavel KLIMENT VÝZNAM KNIHY V SENIORSKÉM VĚKU THE MEANING OF A BOOK IN THE SENIOR AGE		9–16
Oldřich ČEPELKA INDIVIDUÁLNÍ INDEX AKTIVNÍHO STÁRNUTÍ AN INDIVIDUAL INDEX OF ACTIVE AGEING		17–27
Eva FERRAROVÁ, Marcela PETROVÁ KAFKOVÁ, Tereza KROUŽKOVÁ VÝZNAM JÍDLA VE VYŠŠÍM VĚKU MEANING OF FOOD IN OLDER AGE		28–37
Hana GEORGI, Zuzana TICHÁ DEVELOPMENTAL TASKS QUESTIONNAIRE FOR SENIORS: CZECH ONLINE SURVEY DOTAZNÍK VÝVOJOVÝCH ÚKOLŮ PRO SENIORY: ONLINE ŠETŘENÍ V ČESKU		38–50
Marek HÁŠA TŘÍŠTĚNÍ TABU VYJADŘOVÁNÍ A PROŽÍVÁNÍ SEXUALITY V DOMOVECH PRO SENIORY POMOCÍ VIRTUÁLNÍCH STŘÍPKŮ BREAKING THE TABOO OF EXPRESSING AND EXPERIENCING SEXUALITY IN NURSING HOMES WITH VIRTUAL REALITY CONTENT		51–61
Simona KRAKOVSKÁ, Petra BRANDOBUROVÁ KOGNITIVNĚ ŠTAŽNOSTI V KONTEXTE AFEKTIVNÝCH A OSOBNOSTNÝCH FAKTOROV SUBJECTIVE COGNITIVE COMPLAINTS IN THE CONTEXT OF AFFECTIVE AND PERSONALITY FACTORS		62–83
Markéta MACHOVÁ, Monika BROŽOVÁ, Robert HOFFMANN, David SEDLÁČEK BALANCE EXERCISES FOR SENIORS WITH VIRTUAL REALITY SUPPORT: PILOT STUDY BALANČNÍ CVIČENÍ PRO SENIORY S PODPOROU VIRTUÁLNÍ REALITY: PILOTNÍ STUDIE		84–95
Světлана NEDVĚDOVÁ, Lucie VIDOVIČOVÁ SENIORI V KRIZÍCH A OTÁZKA VĚKOVÉ PŘÁTELSKOSTI SLOŽEK INTEGROVANÝCH ZÁCHRANNÝCH SYSTÉMŮ OLDER PERSONS IN EMERGENCIES, DISASTER AND OTHER TYPES OF CRISIS AND THE AGE-FRIENDLINESS OF INTEGRATED RESCUE SYSTEMS		96–106
Petr NOVÁK, Matěj ŠTULA UNIVERZÁLNÍ PLATFORMA ZEJMÉNA PRO KOGNITIVNÍ TESTY A CVIČENÍ UNIVERSAL PLATFORM ESPECIALLY FOR COGNITIVE TESTS AND EXERCISES		107–118

Melisa SCHNEIDEROVÁ, Josef MANA

[LEISURE ACTIVITIES AND SUPERAGING IN WOMEN: PRELIMINARY DATA](#)

VOLNOČASOVÉ AKTIVITY A SUPERAGING U ŽEN: PŘEDBĚŽNÁ DATA

 119–127

Alexandra SNOHOVÁ, Lucie VIDOVIČOVÁ

[ADHD V SENIORSKÉM VĚKU: POVAHA, SPECIFIKA, DOPADY](#)

ADHD IN SENIOR AGE: NATURE, SPECIFICS, IMPACTS

 128–136

Frantisek ZAHALKA, Tomas MALY, Tomas GRYC, Mikulas HANK

[GAIT SYMMETRY AT VARIOUS WALKING SPEEDS IN ACTIVE SENIORS](#)

SYMETRIE CHŮZE PŘI RŮZNÝCH RYCHLOSTECH CHŮZE U AKTIVNÍCH SENIORŮ

 137–146